

міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. – Мінськ : Права і эканоміка, 2013. – С. 100–105.

6. Марковський А. І. От конструктивизма к ампиру: смена политики или кризис культуры?// Colloquia litteraria Sedlcensia. Tom XII. Człowiek wobec sytuacji kryzysowych w literaturze, sztuce i kulturze. – Siedlce, 2014. – С. 175–187.

7. Проекти планування урядового центру в місті Києві // Соціалістичний Київ. – 1934. – № 3–4. – С. 1–4.

8. Хаустов П.П. Київ дворянський та Київ соціалістичний // Архітектура Радянської України. – 1938. – № 10-11. – С. 13–17.

9. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. - К: КНУБА, 2000. - 378 с.

10. Шлаканьов В.Г. Новий житловий будинок на Липках// Архітектура Радянської України. - 1941. – № 2. – С. 29–32.

11. Eriksen, T. H. Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives. 3rd ed. —London.: Pluto Press., 2010. — 256 p.

12. Hobsbawm, E. The Invention of tradition. red E. Hobsbawm & T. Ranger. Cambridge.: Cambridge University Press., 1992. — P. 1-2.

*Рубан Людмила Іванівна, кандидат архітектури, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**РОЛЬ ВОДНО-ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ
У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Важливими природними водними об'єктами є річки та території їх басейнів, які потребують раціональної природоохоронної, екологієвідповідальної архітектурно-ландшафтної організації [1]. Науковим дослідженням та теоретичним розробкам, пов'язаним з вивченням прирічкових територій, присвячено роботи багатьох фахівців різних галузей науки та практики, які спрямовані на вирішення як галузевих проблем, так і окремих аспектів освоєння прирічкових територій.

На території України значну площу займають басейни 9 великих річок. Найбільші річки України: Дніпро, Дністер, Дунай, Південий Буг тощо. Кількість річок в Україні дорівнюється 71,1 тис. Основний водний потенціал країни становлять малі річки (99% з площею басейну до 2000 км²), які покривають територію країни щільною мережею, за винятком крайнього півдня, і складають кількісну більшість приток великих річок. Кількість середніх річок – 83. Загальна довжина – 206,4 тис. км. Найбільша сумарна довжина річок (78,5 тис. км) припадає на басейн Дніпра.

Вирішенню питань екологічного відродження головної артерії країни систематично приділялась велика увага в рамках урядових документів: Міжнародного конкурсу «Дніпро-XXI» (Держбуд України, 1991 р.), Національної програми екологічного оздоровлення басейну Дніпра (Верховна Рада України, 1997 р.); Загальнодержавна цільова програма розвитку водного

господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року (Верховна Рада України, 2012 р.) [2]. Всі ці та інші програмні документи було націлено на розробку конструктивної гіпотези еколого-містобудівного розвитку Придніпров'я, оскільки вирішення проблеми екологічного відродження Дніпра, як і всіх інших великих річок країни, неможливе без поліпшення стану всіх складових їх басейнів, а також без урахування завдань, які виникають на різних ієрархічних рівнях: міждержавному, загальнодержавному, регіональному та місцевому.

Міждержавний та загальнодержавний рівні. На сучасному етапі екологічні проблеми виходять далеко за рамки національних кордонів і мають транскордонний, чи навіть глобальний характер. Русла найбільших річок України в верхніх своїх течіях перетинають територію інших країн Європи: Дніпро тече по території трьох держав, Дністер – по двох, Дунай перетинає 10 країн тощо. Саме тому з руслами річок пов'язані питання співпраці в напрямку їхньої охорони, регулювання, планування та організації транскордонного співробітництва в сфері екологічної безпеки та охорони природних ландшафтів, що відобразатиметься і в планувальних заходах щодо архітектурно-ландшафтної організації їхніх берегів. Найефективнішим засобом для вирішення таких проблем є міжнародна співпраця держав, що, зокрема, здійснюється засобами прийняття та реалізації міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля, спільною розробкою та реалізацією комплексних ландшафтних програм на міждержавному рівні. Про це свідчить розробка у 80-х роках ХХ ст. у західноєвропейських країнах програми «Голубі стрічки Європи» з концептуальними проектами екологічного відродження великих річок Дунаю, Одера, Рейна, Ельби [3].

По території трьох держав Східної Європи – Російської Федерації, Республіки Білорусь та України протікає річка Дніпро (давні назви – Борисфен, Славутич). Дніпро із загальною площею басейну 511,000 км² є третім за розмірами транскордонним водотоком Європи після Дунаю і Волги. Найбільша частина водозбірної площі басейну, або 57,3%, знаходиться в межах України (291,400 км²). Довжина річки – 2201 км (в межах України – 981 км). Дніпро в межах України приймає багато приток, найбільші з них – Прип'ять, Десна, Сула, Псел, Ворскла, Тетерів, Ірпінь, Рось, Базавлук, Інгулець. Разом з притоками він обводнює майже половину території нашої країни. Через спорудження каскаду гідроелектростанцій на Дніпрі виник ряд великих водосховищ (Каховське, Дніпровське, Дніпродзержинське, Кременчуцьке, Канівське, Київське), через що змінився режим річки; весняні повеневі води збираються у водосховищах і витрачаються за потребою. Води Дніпра широко використовуються для штучного зрошення земель у південних посушливих районах України та постачання питною і технічною водою численних її міст і промислових вузлів. На берегах Дніпра розташовані 26 міст – Смоленськ (Росія), Могильов (Білорусь), Київ, Канів, Черкаси, Кременчук, Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Нікополь, Херсон тощо. Береги Дніпра і його водосховищ є важливим рекреаційним районом. Через

складний екологічний стан у басейні Дніпра вживаються заходи щодо поліпшення ситуації та скорочення викидів у річкову мережу.

Визначною транскордонною водною артерією на території Європи є Дунай. Довжина української ділянки Дунаю становить 170 км в нижній його течії при загальній довжині річки близько 2 860 км. Від витoku до гирла Дунай протікає територією 10 держав, для яких на окремих ділянках слугує природним кордоном із сусідніми країнами. В межах територій окремих країн довжина Дунаю становить від 1075 км (Румунія) до 0,2 км (Молдова). На берегах Дунаю розташовані десятки великих міст, в тому числі столиці чотирьох європейських держав. Через незадовільний стан водної артерії у 1994 році рядом придунайських держав була прийнята Конвенція щодо співробітництва з охорони та сталого використання ріки Дунай [4]. Станом на 2008 рік дана Конвенція підтримана 14 європейськими державами, в тому числі з 2002 року і Україною.

Природні ландшафти річкової долини, такі як великі плавневі масиви дельт річок Дніпра, Дністра та Дунаю є об'єктами захисту з боку міжнародних організацій, наприклад, таких як ЮНЕСКО. Більша частина дельти Дунаю (75 км на 65 км) вкрита плавнями – це другий за площею масив цього типу ландшафту в Європі. На території сусідньої Румунії дельта Дунаю, як резерват біосфери, знаходиться під охороною ЮНЕСКО. Заповідник займає 4 300 км², попасти до нього можна з боку м. Толчі через Дунайські ворота. Ландшафт складають болотисті рівнини, вода та вкриті лісом ділянки суші, ліс Летеа, резерват Караорман [5].

Регіональний рівень. В схемах планування територій областей та районів, поряд з вирішенням головних завдань – комплексного розташування всіх видів будівництва та раціональної організації території регіону або району – повинні бути розроблені пропозиції щодо перетворення, покращання та охорони природного середовища та організації місць відпочинку. Вся територія регіону або району повинна поділятися на зони: населені пункти, приміські зони, території промислових розробок корисних копалин, водоохоронні території, курортні місцевості, місця відпочинку за межами міста, заказники, території історичних та пам'ятних місць, райони охорони природи, національні парки тощо.

Регіональному рівню планування відповідає архітектурно-ландшафтна організація долин великих річок, про що свідчить досвід санації вод Рейну у Німеччині та відродження історичних міст та природних осередків вздовж його русла. Після екологічної катастрофи 1986 року на хімічному заводі фірми «Sandoz» у швейцарському Базелі води Рейну, однієї з найбільших річок Європи, яка протікає по території 6 держав, були цілком забруднені. На першому етапі екологічного відродження річки у 1987 році була прийнята «Програма дій – Рейн» до 2000 року, яка була націлена на відновлення популяції лосося. Програму було виконано на три роки раніше – у 1997 році. Другий етап санації вод Рейну «Програма Рейн – 2020» спрямована на те, щоб зробити річку достатньо чистою для купання. З цією метою було

запропоновано програму дій «Річці потрібно місце» для вирішення питань безпеки (захист від затоплення) та підвищення якості навколишнього середовища [6; 7]. Прирічкові території Рейну багаті на пам'ятки природи та дивовижні ландшафти (рейнські сланцеві гори, скелі Лорепея, Ерпелер Лей, рейнське Семігір'є), острови з історичними будівлями та місцевими виноградниками, велику кількість історичних замків різних часів та в різному стані (відкриті для відвідування, пристосовані під готелі, в стані руїн), історичні міста – Майнц, Кьольн, Боппард, курорти Вісбаден, Бад Хенінген, Бад Брайзах, римські військові укріплення тощо. Архітектурно-ландшафтна організація прирічкових територій Рейну враховує історичне планування, природні унікальні ландшафти, міста та населені пункти, рекреаційні центри, можливість судноплавства вдовж русла тощо. Збережені культурні цінності прирічкових територій Рейна становлять той туристичний потенціал, за рахунок якого здійснюються відновні проекти та живе чимала частка місцевого населення.

Досвід української школи регіонального планування свідчить про природоохоронну спрямованість проектів, що розроблялись в кінці ХХ ст., до яких належить проект ландшафтно-планувальної організації заплави річок Самари та Вовчої на Північному Донбасі («Діпромiсто», 1980-ті роки). Це приклад цілеспрямованої рекультивациі порушених і незручних територій цілого регіону. До роботи над проектом було залучено 14 науково-дослідних і проектних інститутів та організацій, якими було розроблено ТЕО комплексу заходів щодо охорони річок Самари та Вовчої, поліпшення природного середовища промислових міст в цьому регіоні. Реалізація програми включала рекультивацию 515 га землі для сільського господарства, захист понад 2 тис. га від затоплення, створення нових зон відпочинку. Основною планувальною віссю даного проекту є не тільки русло річки Самари, але й паркова автомагістраль, яка об'єднує всі рекреаційні об'єкти і забезпечує їх зручний зв'язок з населеними пунктами.

Об'єктами регіонального планування є також деякі території *природно-заповідного фонду*, зокрема, *національні природні парки*, *регіональні ландшафтні парки*. В планувальній організації великих за розмірами природних територій дуже часто відіграє важливу роль така складова місцевого ландшафту як річкова мережа та унікальні каньйони річок, на основі яких створюються заповідники, національні та регіональні парки. Створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду допомагає зберегти окремі куточки природи, які є «природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність» [8, ст.20]. На відміну від заповідників та природних резерватів, де заборонена майже будь-яка діяльність людини, однією із цілей створення національних та регіональних парків є організація місць стаціонарної та регульованої рекреації і

туризму з режимом перебування відпочиваючих на своїй території за певними умовами [9]. Фахівцями ландшафтного проектування визначаються загальні межі, головні планувальні вузли, заповідні цінні ландшафти або/та ділянки з унікальними природними утвореннями, заповідні, охоронні та буферні зони, принципове трасування проїздів та пішохідних алей, прораховуються допустимі туристичні потоки та визначаються туристичні маршрути [10].

До мережі природно-заповідних об'єктів України належать близько 20 національних природних парків, територія яких становить до 24% загальної площі всього природно-заповідного фонду, або 1% території всієї України [11]. Вони розташовані у 12 з 24 областей і автономній республіці Крим. Саме річки відіграють важливу роль у планувальній організації територій природно-заповідного фонду, про що свідчать проекти організації багатьох природних парків. Так, планувальною основою значної частини території найбільшого в Європі за площею національного природного парку «Подільські Товтри» (1996 року створення, загальною площею 261 316 га) становлять величні каньйони річок Дністра та Смотрича з унікальними відшаруваннями силурійських порід, Бакотська затока на Дністрі із Свято-Михайлівським скельним монастирем поряд з пагорбами Медобор або Товтр, з унікальною природною рослинністю та карстовими утвореннями (печера Атлантида) тощо.

Роль річки в планувальній організації регіональних ландшафтних парків теж є надзвичайно вагомою. Ці парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що підкреслюють природну своєрідність того чи іншого регіону. Головними завданнями регіональних ландшафтних парків є збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів; сприяння екологічній освітньо-виховній роботі. Приклад регіонального ландшафтного парку «Дністровський каньйон» (2010 року створення, загальною площею 10829,18 га) є показовим відносно того, що саме каньйон річки Дністер, загальною довжиною понад 250 км, становить основу його планування. Каньйон розташований у західній частині України, на межі чотирьох областей: Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької. Утворившись внаслідок специфічної геологічної будови місцевості, а також тектонічних рухів та процесів водної і вітрової ерозії, Дністровський каньйон та його прилегла територія відзначаються величезною естетичною привабливістю для прихильників пізнавального та водного туризму.

Нові погляди щодо «екологієвідповідального» проектування, які базуються на архітектурно-ландшафтній реорганізації прирічкових територій разом із збільшенням природних компонентів середовища, на екологієспрямованих та природно-захисних принципах сучасного ландшафтного проектування сьогодні є надзвичай актуальними.

Список використаних джерел

1. Рубан Л.І. Архітектурно-ландшафтна організація прирічкових територій: навч. посібник / Л.І. Рубан / за редакцією проф. Панченко Т.Ф. – К.:КНУБА, 2013. – 92 с.
2. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: затверджена Законом України від 24 травня 2012 року № 4836-VI, чинна з 01.01.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4836-17>.
3. Miller Jr. G. Tyler, Living in the Environment, An Introduction to Environmental Science: - California, Belmont: Wadsworth publishing company, 1988. – 665 p.
4. Конвенція щодо співробітництва з охорони та сталому використанню ріки Дунай: ратифіковано Законом № 2997 (2997-14) від 17.01.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 143.
5. Фезер Томас. Сокровища человечества. Памятники истории, культуры и природные заповедники под охраной ЮНЕСКО /Томас Фезер. – М.: БММ АО, 1997. – 264 с.
6. Охрана водных ресурсов и экосистем / Европейская Экономическая Комиссия. – Серия публикаций по водным проблемам; I. – Нью-Йорк: ООН, 1993. – 119 с.
7. Маартен Хофстра Международное Сотрудничество по реке Рейн ЮНЕСКОН ресурс]. Режим доступу: <http://www.iksr.org>
8. Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16 червня 1992 №2457-XII // Голос України, 1992, № 140 (390).
9. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: монографія /Т.Ф. Панченко. – К.: Логос, 2009. – 176 с.
10. Містобудування: довідник проектувальника. – Видання друге, доповнене /за загальною редакцією д-ра архіт. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбудінформ, 2006.- 192 с.
11. Національні природні парки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

-ІНЕ /

*Хороян Наталия Петровна, кандидат архитектуры, доцент,
Харьковский национальный университет строительства и архитектуры*
**ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ АРХИТЕКТОРОВ В
ХАРЬКОВЕ ПЕРИОДА 1920-х – 1930-х гг.**

Проблемы, связанные с архитектурным образованием, в силу их сопряжения с социальным контекстом, находятся в поле внимания международных профессиональных и общественных организаций. Программой